

Багато хто вважає, що українськомовним боротися за свої мовні права в Україні – це щось на зразок Сізіфової праці або ж донкіхотства. Мовляв, нахил до шляхетних, але нездійсненних ідеалів уперті, але позбавлені сенсу зусилля результату не дадуть. Часто такі скептичні міркування мають під собою ґрунт. Та не завжди. Про це свідчать численні приклади захисту своїх мовних прав десятками громадян України, зокрема й у судах.

Якщо проаналізувати дії різних судових інстанцій за останні приблизно десять років – від районного і до Верховного судів, – то спільним у діях суддів є те, що вони, по-перше, дуже нерado беруться за такі справи, «не розуміють», у чому проблема, а з усього законодавства з цього питання покликаються на те, що в Україні, мовляв, російська мова є мовою міжнаціонального спілкування. Хоча насправді, відповідно до статті 4 Закону України «Про мови в Українській РСР», ухваленого 28 жовтня 1989 (!) року, «мовами міжнаціонального спілкування в Українській РСР є українська, російська та інші мови». Але ця норма вже застаріла і є, фактично, антиконституційною. В Конституції України немає згадки про мови міжнаціонального спілкування. Натомість стаття 10 дає такий перелік: державна мова, мови національних меншин, мови міжнародного спілкування.

Дещо з історії питання

В 2003 році молодий киянин Олексій Середюк придбав у крамниці «Госптовари київські» вироблений в Україні хімічний товар із супровідною інформацією російською мовою. З огляду на те, що продавець відмовився надати інформацію українською мовою, він звернувся в Святошинський районний суд Києва з позовною заявою до цього закладу торгівлі, в якій вимагав надати йому необхідну інформацію про товар. Підстава – закон «Про захист прав споживачів», стаття 36 закону «Про мови в Українській РСР», постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 12.04.1996 року, у пункті 12 якої зазначено: «Надання інформації в технічній документації, на етикетці, тощо іноземною мовою без перекладу в зазначеному вище обсязі слід розцінювати як відсутність необхідної інформації».

Незважаючи на обґрунтованість вимог, позивач одержав відмови від районного та апеляційного судів. При цьому суддя першої інстанції втручалася в його особисте життя, цікавилася, чи володіє він російською мовою, і змусила його надати документи про одержання освіти, де було засвідчено відсутність вивчення російської мови. Середюк дійшов до Верховного Суду, але нічого не добився.

Схожими були позови мешканця Львова Михайла Павлишина і ще одного киянина Володимира Богайчука. Щоб відстояти своє конституційне право на інформацію в

рекламі і на етикетках товарів українською мовою, Павлишин судився впродовж 2000-2005 років. Один позов він подав до Залізничного районного суду міста Львова, інший – до журналу «Галицькі контракти», однак безуспішно. Не підтримав його позову і суд другої інстанції, і Верховний суд України, причому найвища судова інстанція не поінформувала вчасно про своє рішення, тому він не зміг подати скаргу до Європейського суду з прав людини.

У 2003 році Богайчук придбав автомобіль, вироблений в Україні, із супровідною документацією російською мовою. Виробник – Запорізький автомобілебудівний завод – відмовився надавати інформацію про автомобіль українською мовою, мотивуючи відмову складністю перекладу: «Вказані у листі документи «руководство» та «сервисная книга» містять технічну інформацію, що подекуди є складною в перекладі українською мовою».

А висновок суду про те, що позивач має інтелект і йому, як споживачеві, інформація українською мовою не потрібна, було відвертим глузуванням над законодавством України і самим Богайчуком за абсурдним принципом: розумним російська мова, а людям з недостатнім інтелектом – українська.

Різні судові інстанції проігнорували не лише чинне законодавство і «Загальну декларацію прав людини», в статті 29 якої зазначено: «При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом», але й висновок комплексної психолого-лінгвістичної експертизи, проведеної Інститутом психології Національної академії педагогічних наук. Тож Богайчук у липні 2008 року подав заяву до Європейського суду з прав людини.

Вимогу мешканця Миколаєва Анатолія Ільченка обслуговувати його українською мовою, а після відмови – надати йому книгу скарг – працівники одного з відділень Ощадбанку розцінили як «хуліганство». Внаслідок цього суд Ленінського району Миколаєва прислухався до представників державного банку (філія якого в Києві відновила барельєф Сталіна) і за блокування роботи банку присудив Ільченку сплатити штраф у сумі 51 гривні.

Це далеко неповна розповідь про те, як не позбавлені почуття власної і національної гідності громадяни обстоюють свої природні права.

Моніторинг ВГО «Громадський рух «Не будь байдужим!»

В 2010-2011 році волонтери Всеукраїнської громадської організації «Громадський рух «Не будь байдужим!» провели два піврічних моніторинги кафе-барів-ресторанів на предмет дотримання прав українськомовних громадян. В 2010 році вони відвідали 182 закладів громадського харчування в Дніпропетровську, Донецьку, Запоріжжі, Кіровограді, Луганську, Одесі, Полтаві, Сумах, Херсоні, Хмельницькому та Києві, з яких порушення були виявлені в 131 об'єкті перевірки (72%). Моніторинг 2011 року стосувався лише Києва. З 95 проінспектованих закладів харчування порушення були зафіксовані в 63 з них (66%).

Успішні приклади боротьби за мовні права

Луганчанин Сергій Мельничук вже не один рік виборює своє право навчатися українською мовою в Східноукраїнському національному університеті імені Даля. На його користь було не одне рішення суду. А 26 жовтня 2011 року прокурор Жовтневого району Луганська у відповідь на звернення Мельничука вніс припис навчальному закладові щодо відновлення його конституційного права одержувати освіту державною мовою. До речі, свій досвід численних позовів, скарг і звернень Мельничук зібрав у книжці «Моя боротьба за мову». Нині він готує її друге, розширене видання.

Два роки тому згадуваний вже Богайчук подав у Головне Київське міське управління в справах захисту прав споживачів скаргу на автосалон з реалізації автомобілів «Шкода», що розташований біля метро «Нивки» в Києві, на те, що експлуатаційна документація там – не українською мовою. Замість перевірки скарги чиновники управління надсилали відписки. Тоді Богайчук подав у суд, щоб примусити Головне Київське міське управління у справах захисту прав споживачів здійснити свої функції, і на стадії апеляційного розгляду виграв його. 25 лютого 2011 року виконавча служба Головного управління юстиції у місті Києві винесла постанову про відкриття виконавчого провадження, але досі зволікає з виконанням рішення суду. А тим часом виробник автомобілів «Шкода» вже півтора року як виправився і має всю експлуатаційну документацію українською мовою.

Отож на запитання, поставлене в заголовку статті, логічна відповідь – «Варто».

Тарас Марусик – голова Координаційної ради з питань захисту української мови при Київській міській організації товариства «Меморіал» імені Василя Стуса

[Радіо Свобода](#)